

AJANKOHTAISTA: RUNOMATKALLA TARTOSSA

Regilaulu müüdid ja ideoloogiad 22 ja 23 novembril 2006 Tartus, Eesti Kirjandusmuuseumis (Runolaulun myytit ja ideologiat 22.–23.11.2006 Tartto, Viron Kirjallisuuseumis)

Kati Heinonen ja Niina Hämäläinen

Marraskuussa järjestetty ”Runolaulun myytit ja ideologiat” -seminaari Viron Kirjallisuuseumissa (Eesti Kirjandusmuuseum, EKM) käsitteli vanhoja runoja monenlaisista näkökulmista. Kaksipäiväinen Kirjallisuuseum ja Tarton yliopiston (Tartu Ülikool, TÜ) järjestämä kokoontuminen keräsi 18 puhujaa Virosta ja Suomesta. Seminaari oli jatkoa useamman virolaisen runolaulu-aiheisen artikkelikokoelman (Jaago & Valk 2000; Jaago & Sarv 2001; Sarv 2004; Lintrop 2006) ja joka toinen vuosi pidetyn seminaarin (2000, 2002, 2004) sarjalle. Tämä oli kuitenkin ensimmäinen kerta, kun kokoontumisesta tehtiin kaksikielinen.

Vanhoiden runojen tutkimus on viime vuosikymmeninä kokenut uuden tulemisen. Suomessa viimeaikaiset folkloristiikan väitöskirjat (Kupiainen 2004; Timonen 2004; Tarkka 2005) ovat tästä tuoreita esimerkkejä. Huomiota on kiinnitetty erityisesti tutkijan lähestymistapaan: arkistoaineiston ja siitä tehtävien päätelmien taustat ja epävarmuudet on tuotava esiin. Pyrkimyksenä on laulajan ja runokulttuurin kokonaisvaltainen ymmärtäminen myös kontekstin ja intertekstuaalisuuden käsitteiden kautta.

Seminaarin esitelmissä oli pyydetty analysoimaan, ”millaisia myyttejä ja ideologioita sisältyy runolaulun intertekstuaaliseen kokonaisuuteen sekä miten erilaiset instituutiot ja henkilöt ovat runolaulua omien päämääriensä saavuttamiseksi käyttäneet”. Otsikon alle mahtui laaja kirjo lähtökohdiltaan erilaisia esitelmiä, joiden pääteemat voi karkeasti jakaa kolmeen ryhmään: laulaja ja kerääjä, runon tekstuaalisointi sekä kulttuuriset ja alueelliset kontekstit.

RUNO, LAULAJA, KERÄÄJÄ

Kun kalevalamittaisia runoja ryhdyttiin systemaattisesti keräämään Elias Lönnrotin keruuretkien ja Kalevalan innoittamana, huomio kohdistui aineiston kattavuuteen. Runon esittäjä sai toimia lähinnä välittäjänä kohti runotekstiä. Kerääjän ja runolaulajan paikoin ristiriitaista suhdetta ja erilaisia odotuksia valotettiin useassa seminaariesitelmässä.

Yksittäisen runolaulajan ja tämän julkisuuskuvan eri ulottuvuuksia pohti Senni Timonen (SKS) esitelmässään suomalais-karjalaisesta runolaulajasta Larin Paraskesta (1833–1904). Paraskesta tehdyt maalaukset ja veistokset korostavat laulajan kasvojen jyrkyyttä, terävyyttä ja jopa maskuliinisuutta. Laulajan ja laulun ymmärrettiin edustavan voimaa ja alkukantaisuutta. Kansallisromantikoille laulaja symboloi runoa ja koko runokulttuuria, mutta itse runotutkimus kiinnostui laulujen esittäjistä vasta sotien jälkeen. Hieman samanlaisesta näkökulmasta lähestyi Liina Saarlo (EKM) kodaverelaista Anna Lindverea (1878–1955) moderniin suuntautuneena perinteenkantajana. Saarlo tarkasteli laulajan identiteettiä aikalaisten muistelmien sekä Lindvereltä tallennettujen tekstien ja äänitteiden valossa. Hän totesi tämän luoneen suorastaan informanttiuran, joka alkoi toimimisella Lauri Kettusen kielenoppaana. Yhteen laulajaan, Minna Kokkiin (1892–1971), keskittyi myös Janika Oras (EKM). Arkistossa on runsaasti sekä eri kerääjien Kokkilta tallentamaa että tämän itsensä arkistoon lähettämää aineistoa, haastatteluita ja kerääjien kenttäpäiväkirjoja. Nämä aineistot avaavat erilaisia, ristiriitaisiakin näkökulmia laulajan kokemusmaailman, perinteen ilmaisukeinojen ja kerääjien laulajaan heijastamien toiveiden välisiin suhteisiin.

Andreas Kalkun (EKM) analysoi setuperinteen suurkerääjän Samuli Sommerin kokoelmien muodostumista ja kiistoja niiden omistusoikeudesta. Sommerin keruussa käytettiin apuna vastaajaverkkoa ja amatöörikerääjiä, joille maksettiin myös palkkioita. Tarkoituksena oli aiempien runokeruiden täydennyksen lisäksi kerätä muitakin perinteenlajeja sekä tietoja laulajista. Julkisessa keskustelussa suurin kysymys oli se, kuuluuko kerätty perinne kerääjälle vai ”Viron kansalle ja arkistolle”. Runot laulaneiden ja tarinat kertoneiden ihmisten omistusoikeuksia ei pohdittu. Kati Heinonen (HY, SKS) käsitteli puheenvuorossaan kerääjän odotuksia ja hänen suhtautumistaan laulajiin. Armas Launis (1884–1959) teki 1900-luvun alkuvuosina kaksi runosävelmien keruumatkaa Länsi-Inkeriin. Launoksen kiinnostuksen kohteet ja vuorovaikutustaidot sekä ajan tieteelliset ideologiat ja tutkimusmenetelmät vaikuttivat siihen, minkälainen kokoelma retkien tuloksena syntyi. Matkakertomuksista kajastuvat Launoksen ennakoasenteet ja laulukulttuuria koskevien käsitysten muutokset, mutta niistä voi löytää jälkiä myös laulajien suhtautumisesta kerääjään.

RUNON TEKSTUAALISET ULOTTUVUUDET

Irma-Riitta Järvinen ja Jukka Saarinen (SKS) esittelivät *Suomen Kansan Vanhat Runot* -teossarjaa (SKVR) (1908–1997), sen historiaa ja nykypäivää. Sarja on nyt kokonai-

suudessaan digitoitu ja jokaisen tutkijan ja asiasta kiinnostuneen ulottuvilla (ks. <www.finlit.fi/skvr>). SKVR:n julkaisuidea syntyi 1800-luvun loppupuolella vastaamaan kysymykseen Kalevalan runojen alkuperästä ja aitoudesta. SKVR on ollut lukuisten ihmisten elämän projekti, kuten Irma-Riitta Järvinen asian ilmaisi. Jokainen nide on toimitettu tietystä historiallisesta ja yhteiskunnallisesta tilanteesta. Nyt käsillä olevassa digitoidussa sarjassa on sinäkin omat toimitukselliset tavoitteensa ja reunaehdot, jotka ovat määrittäneet digitoinnin suuntaa. Digitointi tehtiin vuosina 1998–2000 Kirjallisuusmuseossa Tartossa. Parhaillaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seurassa valmistellaan runojen teemahakemistoa, joka helpottaa hajallaan olevien runojen etsintää ja ymmärtämistä.

Keskustelu Kalevalan aitoudesta aloitettiin heti eepoksen ilmestymisen jälkeen (Vanha Kalevala julkaistiin 1835). Jouni Hyvönen (HY) paneutui esitelmässään Lönnrotin eepostyöskentelyä ohjanneeseen tekstikäsitelmään. Lönnrotkin joutui Kalevalan kokoonpanotyössä pohtimaan mahdollisuutta seurata 1800-luvun alkupuoliskolla kansanrunouden tutkimukselle asetettuja tieteellisiä vaatimuksia ja täyttää myös tieteellisen aineistokokoelman kriteerit. Hyvönen lähestyi Lönnrotin tekstiparadigmaa kontekstualisoimalla sen 1800-luvun tieteelliseen toimintaympäristöön, lähinnä kieli-tieteen uudistuneisiin tavoitteisiin. Lönnrotin työskentelyyn aikalaiskontekstissa liittyi myös Niina Hämäläinen (TY) esitelmä. Hämäläinen tarkasteli sivistyneistön käymää keskustelua perheestä, avioliitosta ja naisen asemasta 1800-luvulla ja tämän keskustelun yhteyttä Lönnrotin Kalevalaan. Lönnrot osallistui keskusteluun kirjoittamalla valistavia tarinoita talonpojille, mutta myös Kalevalassa hän käsitteli kysymystä perheestä ja sukupuolesta. Lönnrot painotti perheen merkitystä muun muassa lisäämällä Aino- ja Kullervo -runoihin lyyristä huolirunoutta, jonka tematiikka korostaa lyyrisen minän ja äidin välistä sidosta.

Zanna Pärtlas (Viron Musiikkiakatemia) puhui esitelmässään ”Tieteelliset paradigmat ja musiikillinen teksti” muuttuvista tendenseistä setujen kansanlaulujen nuotintamisessa. Pärtlas kiinnitti huomiota siihen, kuinka koulutus, aikakauden teoreettiset näkemykset ja nuotintamiskäytännöt vaikuttavat tallentajan tapaan kuulla ja hahmottaa musiikkia. Pärtlas on verrannut Herbert Tampereen 1900-luvun alkupuolen nuotinnoksia samoilta laulajilta tallennettuihin äänitteisiin sekä kuulonvaraisesti että koneellisesti, ja todennut näissä säännönmukaisia eroavaisuuksia.

RUNON KONTEKSTEJA, ALUEITA JA TEEMOJA

Konteksti on tutkimuksissa hahmotettu hyvinkin eritasoisena käsitteenä. Seminaarin esitelmissä sivuttiin niin runomitan alueellista ja lajillista variaatiota, oppineiden arvottamisen tapoja, tyylien laajempia kulttuurikonteksteja, kontekstien vaihtoja kuin runoston laajoja teemakenttiäkin.

Tiiu Jaago (TÜ) pohti perinteen muutoksen, pysyvyyden, yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden kysymyksiä yhden alueen aineiston valossa. Hän on analysoinut Länsi-Virosta Karusen pitäjältä kerättyjä lyyrisiä ja lyyris-eeppisiä lauluja sekä verrannut

näitä pitäjän asutushistoriaan. Aineiston valossa näyttää siltä, että esimerkiksi lyyristen häälaulujen kokonaisuudet ilmentävät ennen kaikkea yksilöllisiä piirteitä; niiden motiivit ja formulat sitä vastoin liittyvät kiinteästi traditioon. Nämä laulut ”kuvastavat konkreettisia häitä, konkreettisia arkielämän kuvia ja sosiaalisia suhteita”. Lyyris-episissä lauluissa sitä vastoin laulujen kokonaisuudet ovat alueellisesti vakiintuneempia. Taive Särgin (EKM) esitelmä ”Runosävelmät ja virolainen kansanmusiikki 1900-luvun alun sivistyneistön näkökulmasta” liittyi laajempaan tutkimushistorialliseen kontekstiin. Hän tarkasteli, minkälaiseen musiikkiin termi ”kansanmusiikki” liitettiin, mikä musiikin määrittelyssä oli olennaista sekä minkälaisia ideologisia asenteita musiikin valintaan ja arvottamiseen liittyi. Kansanmusiikin määrittämistä tehtiin kolmella tasolla: keräämällä kansanmusiikkia, luomalla kansallista taidemusiikkia sekä selkiyttämällä teoreettisia käsitteitä musiikkitieteessä.

Mari Sarv (EKM) puhui virolaisen vanhan runon erilaisista alueittain vaihtelevista mittatyypeistä. Virolaisten runojen mittaa on usein analysoitu vertaamalla sitä klassisen kalevalamitan sääntöihin. Sarv pyrki kyseenalaistamaan näin syntyneitä rappeutumis- ja polveutumisenäkemyksiä lähtemällä analyysissään liikkeelle lauluista itsestään. Kanni Labi (EKM) puolestaan erotteli erilaisia suullisia ja kirjallisia kalevalamittaisen runon tyylejä perinteisestä kansanrunosta kaunokirjalliseen tekstiin. Hän pohti tyylien erilaisia kulttuurikonteksteja ja sanomisen tapoja keskittyen erityisesti uudempiin ja kirjallisperäisiin käyttötapoihin. Perinteen uusiin konteksteihin liittyi myös Madis Arukasken (TÜ) runolaulun käyttöä rockmusiikissa käsittelevä esitelmä. Esimerkkinä Arukaskella oli ennen kaikkea raskasta rockia perinteisiin teksteihin yhdistävä yhtye Raud-Ants (ks. <<http://www.raud-ants.com/>>), jossa hän itsekin soittaa. Arukask pohti kansanrunon korkeakulttuurisen (kuoromusiikki, taidemusiikki) ja populaarin (rock) käytön suhteita, sekä erityisesti jälkimmäisen kautta muodostuvia tulkintoja ja merkityksiä.

Runotutkimus tuntuu elävän monimuotoisena lahden molemmin puolin. Kaksipäiväinen seminaari osoitti, että kokoontumalla yhteen tutkijat (ja muut asiasta kiinnostuneet) pääsevät parhaiten vaihtamaan ajatuksiaan tutkimusintresseistään. Virolais-suomalaisen yhteistyön soisi jatkuvan vastaisuudessaakin seminaarien ja muiden hankkeiden merkeissä.

Seminaarin vironkielinen ohjelma ja esitelmien abstraktit löytyvät Internet-osoitteesta <<http://www.folklore.ee/rl/era/uudis/regikava2006.htm>>.

KIRJALLISUUS

JAAGO, TIJU & VALK, ÜLO (toim.) 2000: *Kust tulid lood minule... Artikleid regilaulu uurimise alalt 1990. aastatel*. Tartu: Tartu Ülikool, Eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool.

JAAGO, TIJU & SARV, MARI (toim.) 2001: *Regilaul - keel, muusika, poeetika*. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum & Tartu Ülikool, Eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool.

KUPIAINEN, TARJA 2004: *Kertovan kansanrunouden nuori nainen ja nuori mies*. Suoma-

laisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 996. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LINTROP, AADO (toim.) 2006: *Regilaul – esitus ja tõlgendus*. Eesti rahvaluule arhiivi toimetused 23. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

SARV, MARI (toim.) 2004: *Regilaul - loodud või saadud?* Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.

TARKKA, LOTTE 2005: *Rajarahvaan laulu. Tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1033. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

TIMONEN, SENNI 2004: *Minä, tila, tunne. Näkökulmia kalevalamittaiseen lyriikkaan*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 963. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

FM Kati Heinonen on Helsingin yliopiston jatko-opiskelija ja valmistelee väitöskirjaansa länsi-inkeriläisestä kalevalamittaisesta laulusta.

FM Niina Hämäläinen on Turun yliopiston jatko-opiskelija ja valmistelee väitöskirjaansa Kalevalan Aino- ja Kullervo -runojen tunnemaailmasta ja perhekäsityksestä.